

Освіта:

1937-1941 – середня школа с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

1941-1943 – середня школа поселення Палкін Хутор Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

1947 – фабрично-заводські курси смт. Старобешево Донецької обл., УРСР.

1948-1949 – курси трактористів у смт. Старобешево Донецької обл., УРСР.

1965-1968 – вечірня школа смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., УРСР.

травень 1951 – листопад 1954 – шоферські курси (м. Каунас Литовська РСР).

Місця роботи:

1949-1951 – колгосп «День урожаю» (смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР); тракторист.

1954-1957 – автомобільно-транспортна контора Старобешевської ГРЕС (смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР); шофер.

1957-1960 – колгосп «Котовський» (с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР); будівельник.

1960-1986 – котельний цех Старобешевської ГРЕС (смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., УРСР); слюсар 5 розряду.

З 1986 – на пенсії.

Безпартійний.**Географія:**

1931- травень 1941 - с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

Травень 1941- травень 1951 – поселення Палкін Хутор Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

травень 1951 – листопад 1954 – служба в армії: Механізовані війська Розвідча рота; командир бронетранспортного відділу (м. Добеле Латвійська РСР; м. Каунас Литовська РСР).

1954-1957 – смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

1957-1964 – с. Олександрівка-2 Старобешевського р-ну Сталінської обл., УРСР.

З 1964 – смт. Новий Світ Старобешевського р-ну Донецької обл., Україна.

Нагороди:

6.04.1970 – Ювілейна медаль «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения Владимира Ильича Ленина».

16.12.1974 – Почесний знак «Победитель соцсоревнования 1974 года».

15.12.1980 - Почесний знак «Победитель соцсоревнования 1980 года».

6.06.1986 – медаль «Ветеран труда» від імені Президії Верховної Ради СРСР рішенням московської міської ради народних депутатів за довголітню добросовісну працю.

14.07.1995 – Пам'ятний знак «50 років Визволення України».

19.01.1996 – посвідчення учасника бойових дій.

Волошинови: «І німці бувають хороші і наші бувають противні! Ще хуже німців!...»

АННА ВОЛОШИНОВА

Волошинов Володимир Павлович, 1931 р.н.; штатний електрик, механізатор на шахті, прохідник, пенсіонер. Волошинова Віра Петрівна, 1939 р.н.; няня, снітарка в лікарні, пенсіонерка. Волошинова Любов Павлівна, 1935 р.н.; банщиця на шахті. Тема «Воєнне дитинство».

Інтерв'юер: Дідусю, розкажи про життя на війні.

Володимир Павлович: Передова була в Троїцькому і в Красном озері. А у нас тіки стояли ж воєнні тут, і це ж наступлення як іде, вони їдуть. Кухня у нас у хаті одна була, а на углу, де Вертепи живуть – друга.

Інтерв'юер: Кухня наших солдат чи німців?

Володимир Павлович: Наша, наша! Наші як наступлять, одгонять їх, трохи відтічуть, (німців) тоді оп'ять наступають. Оце така петрушка. Отоді зробили там 4 котли в тій хаті, там ніхто не жив, 4 котли, здорових, умурували. Варили в них каші і возили на передову, туди. А ми, це – я, Микола Вовчок, Карпенко Василь і тот (*Задумався*) Павло Чайка. Ото нас чотири. Ходили до їх на кухню туди. Вони нас просили, щоб ми... послано було брезент, і ми розбивали кашу – брекети були, квадратні брекети як масло. Оце було ето пшоно, перловка була заделана, гречка і горох. І це ми молотками його били, на мелкі часті, бо воно спресоване. Били на мелкі часті. Ото такі кучі понабиваємо, вони варять кашу, і нас нагодують, і додому дадуть. Зробили!

Інтерв'юер: Дедушка, ти вчився в школі під час війни?

Володимир Павлович: У нас школа не работала, бо у школі стояли коні, у цій во, в нашій, у Слободі були поліцаї, в одній німці, а в третій церква була, де семірічка. А отой, як його називали, що жив в аптеці? Їхній главний. Німець! (*Згадує*) комендант. Комендант жив в аптеці, у домі. Це при німцях. Наші як кашу варять, возять, раз підуть нормально, раз без коней вернуться. Розбили все, й готове, а люди ходять голодні. На пешу посилали других солдат носити кашу в Красне озеро, за 7 кілометрів від нас чи 10. Кашу нашим на передову возили. Солдати в окопах лежали, їм же їсти щось треба було! На пешу солдати носили. Кашу в бочках таких возили, а тоді той, як нажали наших, тут ніде ніхто не висидів, а в Троїцькому дуже здорова війна була, там і хати горіли і бомбилось. У нас пролетіло, наші одступали бистро. Німці зразу як бу-

ли, було як то тепло. Зразу за Шпилями дорога була, не там де зараз, а трохи нижче. І тіки 2 мотоцикли доїхали сюди, до краю того, як його, в чорта (*Задумався*)... Шпиля! І з шахти, із-під породи, пушки дві як вистрілило, як раз одна попала сюди на первий мотоцикл, а в них було 2 мотоцикли, вони перекинулись верх ногами, їх побило. Ми тікати! Ми ж були біля школи, роти пороззявали, на німців ходили дивитись, які вони! То ж казали, що німці з рогами! (*Сміється*) Вони хоп, і зразу той, поставили здоровий дерев'яний хрест на том місці, де їх побило. А де їх діли, я не знаю. А тоді цим краєм, як попали, зразу заїхали в куток на велику вулицю, аж до грузинів. А там же вода, і не перейдеш. А на Долинівці міст був, то наші коли відступали, зірвали. Він улетів, і все, не переїдиш нічим. Трохи нижче, де раніше був міст, там не дуже глибоко було, там переїжали вони конями (німці). А коли пішли їх танки і машини, то розбили все, нічого не зробиш. І ми пішли дивиться туди. Під'їхала машина-будка, чоловік, мабуть, 12 наших солдат пленних вилізли з машини. Друга машина під'їхала, де вони набрали брьовен таких здорових і тут щит збили, щит такий, здоровий, один і другий, і на воду пустили. І наші солдати держали, як їх машини переїжджали. Оце держали вони так, воно там не глибоко. Ще в мене один і попросив: «Дай, – а він молодий такий, наш солдат, – дай мені кепку!». Я отдав, і жалко так було, що й плакав. Кой хто не в воєнному, в гражданській формі, ну вони ж в плену. А тоді ж ідемо сюди, доходимо до того, Митрофана Ілліча, стоять лісапети, вони ж (німці) їхали і на лісапетах. І педалі красиві, красні такі, розрисовані. Скати такі, воно ж на скоростях такі були. І нас чорт підніс, роти пороззявляли. Я ще й пальцем поторгав, а він (німець) як вискочив, сука, як дав нам усім трьом під сраку! Та такі чоботи, гади, німець (*Зі злістю*). А ми тікати як улупили, як ті дураки! (*Сміється*). Більш не виходили ніколи туди. Оказується, що ті пленні, які стояли в воді без форми, тікали. Ця переправа була моментом.

Інтерв'юер: Ви з ними розмовляли? З якого вони фронту були?

Володимир Павлович: Ні, там же німці були, неможна. За нашою хатою, у баби Катьки, в саду стояв танк ЗІЗ- 5, советський. У другій баби, баби Векли, склад був продуктів. Там 2 солдати, старі діди, возили на конях їду. А коли нажали, вони удрали ж всі, потікали. У баби Шурки стояли коні. Розведчіки були такі: їх було небагато. Трохи на Назарівки, трохи тут у нас на вулиці.

Інтерв'юер: Скільки, 5 – 10 чоловік?

Володимир Павлович: Та ні, чоловік 40 їх. Це такі люди, що вони не підчиняються солдатам. Розведчики вперед ідуть, шукають. У нас був капітан.

Інтерв'юер: У вас в домі жив?

Володимир Павлович: Він ішов на фронт, переодітий був, у гражданському, а передова була на розкопаніх, там де Миколу вбило, вище Клешні. Там передова дуже здорова, там сильно були великі бліндажі, по три накати отакіх столбів (*Показує рукою висоту, приблизно 1,5 м. від полу*) і рельси, було все. І він тоді як ото піде на ніч, і з собою 3 – 4-х хлопців бере. Як піде, обов'язково прийде як сатана, в грязі і той, приведе 2 – 3 німців. Ну, приводив у плен німців. Притом брав таких! Простих не брав, офіцерів брав.

Інтерв'юер: Куди він їх здавав? Чи сам допитував?

Володимир Павлович: Він тоді привозе, здає в штаб. А штаб оце був де Дзюндзя жив. У штаб здає, а там їх розпитують: «Як ви, де, скіки вас там є? Скіки техніки, скіки всього?». Оце тут було так. А оце як раз яблуня, в маю було, цвіла, расчка. Отака заввишки, отака завтовшки (*Показує розміри яблуні – висотою приблизно 1,5 метри*). І вона розкішна така, така красива. А ці грали – один на балалаці, другий на мандоліні. І він оце як прийде, а повар був молодий такий.

Інтерв'юер: Повар теж у вас жив?

Володимир Павлович: Да, повар у нас жив, і повар у нас готовив, для офіцерів. Для солдатів окрема була кухня, у Вертепів. А оце він раз, прийде, зараз зразу, так,

давай хлопців кличе, з ним же ж воєнні. Повар несе 2 табуретки. Раз, приніс там, повну тарілку блинців. Все йому блинці пекли, блинці. Раз, взяв бутилу водки, у складі у цих дідів єсть же ж водка. Він же сам хазяїн брав. Водки бутилку принесе. Оце втрюх випили, поїли. І все, давай, як начнуть йому грать бариню. А він як начне вокруг цього пенька танцювать, сатана (*Сміється*), а він то добре танцював, навприсядки. Він пиляки як наробе, а ми роти пороззявляли! (*Сміється*) А тоді вони в одне прекрасне время прийшли із заданія, і, етот, питають у повара (*Мовчить*), шо ж таке, не йде, мати питала у повара, шо не йде назад? (*Мовчить*). На завтрак, чи обід, чи шо буде. А він каже – вже не прийде (*Мовчить*).

Інтерв'юер: Повар годував вашу сім'ю?

Володимир Павлович: Да, годував.

Любов Павлівна: Кашу пшоняну варив. Добра така каша!

Володимир Павлович: Там як били ото брикети, там так казали: ідіть додому, – ото ж нагодують нас, ще й додому дадуть, брикети, готову кашу, – ідіть додому, і кажіть своїм мамкам, хай приготівлять капусти, ми щас коней запряжем, борщу хочуть солдати. Шо ж, каша та каша, гречка там, ото б борщу! І вони придумали (*Сміється*) де вони, не знаю, взяли бочку, здорову таку, дерев'яну. Їздили по 2 брички, ну, бричка і кухня ззаду, наварена каша. Я знаю, 2 відра насипали каші нам. Мати дала 2 відра капусти, а нам 2 відра каші. І ще щось дали, не помню що. А вона маслом слівочним заплила вся зверху. Вони бочку набили, а тоді питають, де ще можна зв'янь капусти? Карпенчіха баба давала капусту, та всі давали! В кого була, той давав. Ну, тоді у всіх ще була, врожай був. А тоді мати сказала: поїдь отуди і туди, до Пушика на Назарівку, там баба Полька, чи як її, була. Вона всігда багато капусти січе. Коли вони ото приїхали, і наш поїхав з ними повар (*Сміється*). І поїхали, а тоді приїжджають, а тоді кажуть, у одній баби набрали бочку капусти. А бабі дали (*Думає*), шо ж він дали? (*Думає*) Дали мішок чи гречки, чи чорті шо там. І сахару кілограм дали, а сахар рафінад. А то шо са-

п'юри були в нас, що стояли, так ті ж кормилися. Замполіт був, латиш. Він за старшого був. Піде на склад, получе сахарь, до чаю. Газетку постеле на столі, така сумочка, і ложка, ну така як зараз, алюмінієва така ложка. Тоді ж дерев'яні були. Оце 8 душ сиділо. 8 кучок понасіпав, і кожен бере. І на кружку, кружки ж солдатські такі були. Хвате так сахарю. Оце роздав, як сухий пайок, і по-мойому консерва – банка тушонки на двох давали. А тім, що на передову возили, тім тоже сухий пайок. Бува ж так шо не доїдиш, палять же, стріляють! А тоді як одігнали, то погнали і погнали! Близько тут ніде не стали, вони чортували. В Луганські вони довгенько там ще пробули, потовклись.

Інтерв'юер: Радянські солдати чи німці?

Володимир Павлович: Німці наших погнали. Тоді як за Луганськ прорвали, то погнали аж до Волги! Приказ був отступать і отступать. До Волги доїхали, і всьо. Наші переправу зробили, а те все розбомбили! А німець як доїхав туди, Волга-то здорова, і не так просто пострюїть переправу.

Інтерв'юер: Звідки ти про це дізнався?

Володимир Павлович: Та чув, тоді так дорослі казали!

Інтерв'юер: Дідусю, як прийшли наші солдати, вони питали дозволу лишитися в хаті, чи самовільно селились?

Володимир Павлович: Там не добровольно, так приходе командір, гляне на обстановку. Так, 8 чоловік, щас до вас прийдуть 8 чоловік. Було зайдуть 10.

Інтерв'юер: На чому спали?

Володимир Павлович: Покотом, на полу. Спали плащ-палатку.

Інтерв'юер: А ви де спали?

Володимир Павлович: А ми на кроватях. Кровать дерев'яна, по 5 душ лягає. А ще історія була! У баби Шурки біля колодязя солдата похоронили. Наш солдат, ну, як його фамілія? (Думає) Наш, руський, з Попасної. Він болів, туберкульоз у його був (Думає).

Інтерв'юер: Як він тут опинився?

Володимир Павлович: Він служив у часті неподаліку. Йому в Ірмінці операцію

зробили, і привезли вже готового. І ми тоді як дивилися! Боже мій, його тоді як привезли – роздутий, тільки кальсони на їм, а сорочки нема. І голка тут стерчить, як зашивали, так і бросили.

Інтерв'юер: А чого його саме тут хоронили?

Володимир Павлович: На кладбіщі нельзя було, фронт стояв, німці були, окупірована зона була, нельзя було! Поховали його у сусідки нашої, баби Шурки. Там садок був, у садку, біля колодязя. Ями викопали даже до води. О, Дерев'янку! Іван Дерев'янку. І ще хрест робив, я не знаю хто, дід Юмен. І узяв отак о, на кожному ж переклада, на кожному углу поприбивав п'ятаки.

Інтерв'юер: А навіщо?

Володимир Павлович: Я не знаю. Дід святий був (Сміється). П'ятаки гвоздиками поприбивав. Оце 4 пятака.

Інтерв'юер: В гробу ховали солдата?

Володимир Павлович: Да, в гробу. Ну не такий, як щас, обшитий. Його вже привезли з гробом, сюди, у хату.

Віра Петрівна: Ну, Микола Сінков так казав – санчасть стояла у Скорока, на Задальні у хаті, а отпраляля на Ірменку. Больниця в Ірменкі була. І оце, каже, як їм тут дівчата перев'язки, помочь окажуть, сюди-туди, і отпраляля, які тяжові, якіх тут. Ну, вобщім, окажуть поміч і туду, і туду. Ну, які вмирили, я ж тоді не знаю де ховали.

Володимир Павлович: А братська могила на Задальні ж єсть?

Віра Петрівна: Єсть. То мати так казала, шо із поля звезли солдатів погиблих, везуть і везуть, ну бричками везли, і каже, накидали-накидали, а самі ж уперед-уперед, ну, німець іде ж чи там шо. Ніколи ховати було.

Володимир Павлович: І санчасть ще знаєш де була, була в аптєкї в нас. Тут хірургія була, тут різали – і руки, і ноги. І санчасть була на Картинівці. Солдат возили на спеціальних машинах, полуторках – будка така і хрест нарисований. Привезуть, викидали і все, а тут їх заберуть, і возять у Ірмінку. Бачуть, шо піджимають звідсіля. Ось аеро-

дром же ж був на Бабанівці, де шахта. Два крила, ПУ-2 чи У-2. А ті тоді, які вже підремонтіровались, а може ще тяжові. Батько ж наш як, попав же ж у Ірмінку, а ранило в Сєверські (Думас).

Інтерв'юер: *Розкажи, коли батька забрали на фронт?*

Володимир Павлович: Батька зразу, тільки війна почалась, з шахти виїхав, їх забрали. З шахти повиїжали, їх забрали зразу.

Інтерв'юер: *А як ви дізналися, що його забрали на фронт?*

Володимир Павлович: Вони додому поприбігали і зразу у воєнкомат. А воєнкомат був тоді в Первомайці, тут не далеко. А там тоді на кукушку їх, і повезли в Попасну. А тоді як ранило його у Сєверську, Ями ж називались тоді, і попав в Ірмінку на перев'язку, і хто-то бомажку приніс, що батько тут, щоб прийшла мати у госпіталь. А мати прийшла, а їх одвезли ноччю самолетом. Повивозили всіх. Ну, вони ж видно чують, що підпирає німець. А бачили ми ще, це вже зимою було, на каньках катались, а гребля ж то була, і на греблі каталися. Дивимося, що солдати біжать. І то, білі халати і в крові. І на спині кров. Дивлюсь, один і другий несуть у халатах шось. А рядом санчасть, тут тоже різали в аптеки і що хочеш. Ноги, руки. А там біля берега був погріб здоровий, і вони в погріб туди кидали. А на другий день, як ми прийшли, то ж на коньках катаємося, ротяки розкрили. Поїхали туди, до греблі. Ховали. Старший лейтінант, чи чорті хто вона. Молода санітарка, чи може врач. Вона була ранена, і сюди привезли, і не могли спасти. А коли було перехороненіє, коли перехороненіє було, ну воно тут бистро пройшло перехороненіє. Не то що годами там ждали. Її откапували. Гроб цілий був. І ше откривали, так оце все, оце де груди, платок шовковий був, красивий-красивий на її! І весь був видно мокрий, а тобі зашкаруб, сухий. Оце тако во. А лиця не видно. І видно її платок був. Так оце ше ж хтось із мужиків, що откапували, поторгав, він як кожух торохтить.

Віра Петрівна: А мати так казала: «Як везли солдатів, звозили, звозили, і чуть-чуть пририли, і пашол, і пашол вперьод. А ми ж тоді, – каже, – монашка, я, дядина, Кошулиха, зібрались і пішли. Там нога вигляда, там чобіт, там каска. І ми, – каже, – давай, давай, хто попригрібали, поприкривали. І їх, – мати каже, – зараз ото трошки написано на могилі, їх тут дуже багато. Каже, куча горою! І чуть-чуть пририли, тут війна, ніколи було!».

Володимир Павлович: А Володька, той, та Головачівський сват, Володька Манченко і Мишко з Дядини. Каже, було прийдуть ноччю солдати: «Пашлі, хлопці!». А вони вже підроски були. Траншею ото рили, де братська могила. Каже, траншею таку, пошти як 2 метри, даже чуть глибшу чи більшу. І канавою рием-риєм, землю откидали. Ось тобі івезуть, і відтіль-відтіль солдати попривозили. Є вдіті, є роздіті, як хірургія була. Кидали прямо там. Не гробів, нічого! Як ось, тут копають, а тут гуде.

Інтерв'юер: *Німці у вас в хаті стояли?*

Володимир Павлович: Вони у нас пролетіли бистро!

Любов Павлівна: Наші хотіли нас вакуїровать-вакуїровать, то ми зібрали гнидники свої, а які там. На собі то нести, нема ж чим. Ну, хіба на тачках. Ми вийшли за двір, а тут нам казали – назад, наші йдуть! А ми тоді зразу вернулись.

Віра Петрівна: А ти знаєш, як ото вакуїровали, я помню. Ну я ж видно мала ще була. Знаю, що сказав, а хто, не помню, щоб бистро-бистро собирайтися, і щоб ми йшли в поссовет. А бабушка каже, діти нехай дома зо мною будуть, і що Бог дасть! Ну, це ми з Тонькою і Володька, він тоді більший був. А другі люди собрались-собрались-собрались, і тіки вони усюди вийшли на бугор, і їм сказали назад. А мати ж каже, що бабушка тоді плаче і каже: «Ой, Боже, назад же вернулись!» (Плаче).

Володимир Павлович: А Минченко Володька, більший вже ж був, так вони до хутора доїхали! Тоді каже, як зірвались німці, та караул, що робить! Німці і танки, і коні, і гонять нас век-век-век. З дороги всіх позбивали. Хто з тачкою, перекинулася, і

все порозсипалося. І вони як улупили тікати, оті німці. А оказується їх нажали тут у нас. Їм не до цих людей. Вони не доїхали і до Мироновки, за Троїцьке тіки доїхали, а їх там уже окружили от Золотого і Попасна, а відтіль з Дебальцево. І в кольцо їх, хоп, і забрали. І вони тут осталися всі. А коров при німцях я ж пас. Коров пас, так-так. Це ж Микола Забайрачний за старшого, Шурка ж і я, утрьох. З мене підпасичі були. Там підпасич такий був. І от ми ганяли, як на Троїцьке їхати, а худоби було чорті скіки, і кози, і корови. І вийшли ми на Шпиля, ото гонемо туди аж де Манченко жив, де яр, здоровий танк там був, його хтось зарив, та видно ж наші. І то ми туди. І попаски пашов, і мале западне, і всьо. А Микола одно лазе, і скіки бліндажів було! Даже в одном місті, на розкопаних, найшли бліндаж, а він, сука, там такий викопаний, канава глибока, здорова! Отакі стовби, ще й рельси і стоїть колода така здорова, і 6 колодок невеличких, такі як сиденія, і колода карт як розкидана, по 6 штук було, так і лежать. Микола забрав. Це все німецьке було.

Інтерв'юер: *Дідусю, а що це за корови були, чії?*

Володимир Павлович: Людські! Коли німці наступали, і воно ото у Сердюка дядька, шо сліпий був ото на Клешні, здоровий-здоровий, Маруська Прилуцька там у їх замужем була. Корова була здорова-здорова. Німці як начали їхати з бугра, а в Савки, де Савка жив, у вуличкі, рівчак був, вони переїжджали там, бо Савка греблю зробив там. Німці переїжджали, і вони як вхватали корову, а вона здорова, жирна така була! І вони вхватали її і потягли, аж до тьотки Райки дотягли. Микола в плач! І він біжить до хазяїна. А він недалеко жив дядько цей, Сердюк. Його жінка за рукав, і побігли туди. Німці було написали йому божажку, шо прийдуть руські, корову тобі оддадуть! (Сміється).

Інтерв'юер: *Ви самі нанімалися коров пасти, вам за це їжу давали?*

Володимир Павлович: Поочереді нам обід давали. Чи давай зразу нам тормозок, чи як там... По врожаю, по осені, відро чогось давали. Як корова одна, значить, відро

картошки, чи гарбуз, чи шось таке. Ото така дань була, собирали. Ну коров було багато.

Інтерв'юер: *Мати десь працювала під час війни?*

Володимир Павлович: Да. У цього ж Савки!

Інтерв'юер: *Хто такий Савка?*

Володимир Павлович: Дядько наш двоїдний. Він німий був. Ото де я казав переїжджали німці, він зробив там греблю, зробив мельницю собі, зробив маслобойню.

Інтерв'юер: *Це при німцях було? Вони йому дозволили це зробити?*

Володимир Павлович: Тоді не було ж власті. Комендант один лишився та поліцаї, а більш нічого. Біля поліцаїв 2 німця сиділо, і все. Оце тоді команда яка була. А мати ходила оце до його робить, на маслобойні, на мельниці. Він же сказав, приходь сюди, будеш у мене робить. У його кінь був, корова була, і більш нічого. Він заїмав одразу на бугру, де він жив, і за бугром, скіки глянеш, землю. Люди мололи в нього ячмінь, пшеницю. Жорнова були, водой крутило. І маслобойня була, і масло все. І ото коли маленьку масла матері наллють, мукички дадуть, кусок макухи дасть. А другий раз прийде без нічого. Нічого не дадуть. А ми сидимо голодні, як цуцики, виглядаємо. А принесе мукички, тут бистренько, раз-раз, масличка ж їй дадуть, раз-раз, зараз затірки наробила, накрутила, наварила, коржички спекла. Сюди-туди, всьо. Наїлись – не наїлись і спать. І нам каже, як утром устанем, щоб скопали на городі латку. А раз матері на роботі дали 8 кілограм муки. А я ж узяв з радості цей мішок-оклунок, і поніс. Додому його чуть не до вечора ніс. Як ухватив по вулички, а там мури, та й пішов по вуличкі, а вона довга була. До вугла доніс, важко. Я ж отак притуливсь до муру, трохи той, і пішов далі. І пішов, пішов, пішов. Дойду до муру, і ще посидю. Клешня ж длінна, зараза! А тоді ж перейшов через річку переніс. На гробках на муру посидів. До следующего мура дійшов, до Коцубенка, і хоч плач. Єлі мішок дотяг, і сам прийшов додому готовий. Ждали поки мати не прийшла, не наварила!

Інтерв'юер: *Страшно було, як німці прийшли?*

Володимир Павлович: Конешно! Стріляли постійно. У нас же був бліндаж зроблений. Де зараз дід Коля наш ото живе. Оце тут викопали дядько Петро, як вони ото поприбігали з шахти, та й кажуть: «Давайте ж зробимо бліндаж, дітей куди ховать». Та ширше, хотя ні, не ширше оцій нашой кухні. І не знаю, де вони взяли трубу. Труба, а тоді наклали хворосту, і чорті ше шо, і соломи різної, а тоді землю зверху накрили. А вони ще там зробили тіпа тій призьби з одной стороны, щоб сидіть було де. І ото слухають гудуть самолёти, нада тікати! І в погрібі сиділи. Хотя в погрібі запретили сидіть, бо як взорвуть, він же з каменю, задаве.

Любов Павлівна: Раз сидимо, чуємо, гудуть, і давай тікати! А вся ж вулиця туди! У самих Платонів дітей хто зна ж скіки.

Володимир Павлович: Ще зробили тут перегребицю, ступники, ше й двері були приліплені. Вроді як хата була. А при німцях як було, як комендант був, ганяли в общину. Називалась община. Німці її організували. І ганяли на полі робить. І ото один раз, я знаю, кукургузу садили ми. Привезли 2 брички кукургузосажалок. Такі зроблені були, насиплеш пригорщу, раз, ногою придавив, і все, саджає. На пешу туди ходив. 6 день одсадив, за кожен день заробив 300 г. ячміння. Оце прийшла неділя, ідеш получати ото в низу, в склад, біля сільпа. Володі Коротіна батько вісовщиком був. І він у мене пита: «А чий ти є?». А я кажу: «Теренівський». І він мені: «Держи сумочку». А він возьме, та ше в совок ширне, і добаве трохи. «Донесеш?», – каже. «Та додому донесу, бігом!». Через велику вулицю, і пашол! Там же був учотчік, приносив список.

Інтерв'юер: *А як не хотів хто робити?*

Володимир Павлович: Хто не хотів, не давали тім!

Інтерв'юер: *Ви добровольно йшли на роботу чи вас заставляли?*

Володимир Павлович: Добровольно. Нема ж жрати шо! А ше ми ходили дрантям торгувати. У Троїцьке, 13-та рота, 14-та.

Віра Петрівна: Шура так розказувала, шо у їх була лучша матерія, різне всяке. Шура – це двоюрідна сестра нашого діда. Вони візьмуть тачку, і їдуть помінять по селу. Багато людей їздило. Шура казала, в них було багато чоґо. Ну, брали і Володьку, сім'я ж велика, їсти нічоґо. Ото прийшли до баби Марусі, вона витрусила з подушок пір'я і такі погані напірники. *(Плаче)*. Ну хто його купе? У куток, каже, висипала. Ну ось, каже, їдем-їдем, їдем-їдем. А як приїжджали, так розсипалися по хаткам, предлагати. Ну, я ж уже, каже, кукурузки виміняла, того і того, а Володька нічоґо. Тіки калошами понатирив ноги, страшно! І малий, каже, і оце ж тачку тягнемо. *(Плаче)*.

Володимир Павлович: А тоді у 14-тій роті, бачимо, шо у дворі у пожилого діда, велика куча картошки лежить! Він сидить з бабою, перебирає картошку. Я попросився, а він махає, іди сюди. Я підійшов. І він штук 6 дав картошин. І то я в сумку їх на радостях! Він предлагав, ти знає шо, приходить до мене корову пасти! І не голодний будеш! А я ж кажу, нас ще 3-є. А він: «Не обіду я вас. І будеш у мене жити!». А я сказав: «Я до матері піду попитаю». Ну, в діда шрам здоровий, він видно ранетий був. Мати сказала: «Нікуди ти не підеш». А Миколу нашого баба Пашка забирала. Та мати не оддала. Вона одна жила, не бідна. Ну, і вона хотіла забрати за сина. А мати каже: «Не, прийде батько з війни, а де Микола?».

Віра Петрівна: Шура ото казала, шо ми наміняємо багато, а Володька – ні. Тоді поодсипаємо йому – хто пригорщі 2 кукурузки, то того, то того. У нас, – каже, – було шо мінять. А Володька проходить з нами і де, і два – і нічоґо не виміняє.

Володимир Павлович: А ото як їхали, і оце де у Троїцьке виїжджати ото, Боже мой, заєць дорогу перебіг! *(Задумався)*. А спереди якісь Загорянівські баби та й кажуть: «Ще шось буде, раз заєць дорогу перебіг!». Тоді воно як начало моросить, моросить. Коні їдуть, пара коней, фаєтон. Коли їхній їде,

троїчанський староста. Ще й кучер приостанавлював, а він його по плечі: «Давай, давай! Їжджай, дощ іде». І давай він його бистро погнав. А ми давай, хоч караул кричи! Та як гребонули, а вже вечорок. А вони ж забирають. Це поліцаї були. І кучери теж за німців були. Я знаю, Попов кучером був, німців возив. Такий був вусатий! А у Попів було 2 сини й дочка. А діда як війна нажала, так він уїхав з німцями. Може де вбили його та викинули.

Інтерв'юер: *У вас багато було поліцаїв?*

Володимир Павлович: Багато, та протівні були. А ось хата за нами, тут теж поліцаї були. Був завполіції даже, главний! Курінний, Сердюк Микола теж поліцаї. Сперва Миколу поставили старшим, а тоді шось Миколу розжалували, та цього дурака поставили рижого. І оцей же рижак у нашої баби Сашки збрую забрав, у них же кінь був, а вона не давала. І як ударив! Так вона довго плакала. Він же батогом ударив. А скіки конів було! Як одступала кавалерія, під Могилою коні лежать. Ранеті коні у ноги. Я знаю, гарний рябий кінь був. Так із сідлами лежали, там же кошельки висять і одежа різна лежала. Ті солдати чи побиті, чи хто-зна де. Тільки коні лежать. Я знаю, дід Юмен рябого такого молодого коня привів, він на передню ногу шкутильгав. А через 3 дні бачим, в глинищі шкура лежить коняки. М'ясо з'їв. Тоді м'ясо кінське їли. А як у Солодунів здорова кобила така була! Страшне! Як раз кавалеристи були. І солдати до груші її прив'язали. Винтовками бабах! І варили м'ясо, і вгощали нас усіх. М'ясо хороше як молодий кінь, а як старий, то воно потом пропиталось потом. Ото така петрушка. А тоді він ходив же ж візде, а патронів багато ж було.

Інтерв'юер: *Хто ходив?*

Володимир Павлович: Мій друг, шо коров пас. (Микола). Туди, на розкопані далі нельзя, ганять нельзя. Та ето там, міни та разна чіпуха. Замінірували поля ж. Шоб руські не перейшли. І чі руські замінірували, чі німці, чорт його знає. Я знаю, один раз найшов ракетницю, ракет нас обирав, і давай стрілять із неї, а вона як дасть, разно-

цветні, та таке красиве! А тоді десь найшов один кусок ракети, а курих же, зараза. (Микола). Табака накрутив і припалював, а вона як чмихнула, зараза, і оце припекло хорошо. Ой, Боже, найшов, хороша пілотка така, зельона, а він прийде до криниці, намоче і кладе на морду. А погиб як же. Оце як раз моя очірідь була отдыхать, я як раз тоді ж не пас, а то дома був, коли прибїгла Лідка, чи Верка: «Миколу вбило міною». І, гад ость же щ, це ж лазив він небось десь дальоко, зачепивсь за проволку, там бур'яни були ж страшні, і вона ж недалеко, як взірвалася, як воно попало, шо під праве, ні, під ліве плече ударило сюди, шо і серце вирвало. (Мовчить). А він було ж лазе скрізь, де ти хочеш, і все він шукав, шо він шукав.

Інтерв'юер: *Він старший за тебе був?*

Володимир Павлович: І тоді ото його. І як ховали, я не ходив, я плакав, за хату заховався, за свою. Ми з ним як не розлий вода, удвох. (пауза). А тоді вже пас Шурка, я. А рисував же як він красиво – карти рисував, чоловіка міг нарисувати, я тобі дам! Ох і рисував.

Любов Павлівна: А в школу, я не знаю, скіки класів він тоді кончив?

Володимир Павлович: А грець його знає?

Інтерв'юер: *При німцях італійці у вас в селищі були?*

Володимир Павлович: Італійці були, так вони ішли ото як наступали, ішли туди. Ми як раз були на скельках, гуляли, так вони йшли. Ну, форма як у німців, тіки другі шинелі, не такі, цвета другого. І ідуть же шеренгами, там, брочки ідуть, техніки ніякої не було, не танки не йшли, не машини. Одні вони на пешу і рядами. Коробками цілими йдуть, і йдуть, і йдуть. І винтовки наші ж несуть на плечах, а те так, під рукою йдуть. Вони, кажуть, не хотіли служити німцеві, а заставили їх. І вони ж служили німцям. А ще дерева пиляли, бо топить нічим було. І ворота знімали палили. Холода ж були, тоді зими були ж страшенні! І вони попиляли тополя.

Віра Петрівна: Ну оце наша мати казала мені так. Стояли тоже в нашої матері в хаті наші солдати. І сестри Тоньки ше не було.

Ходила як раз Тонькой. І така кріпка зима була. А санчасть була у Монашки. Там, каже, дівчата були в санчасті. І, каже, солдати покотом лежали. І в неї у кушині були кучочки сала солею засипані. Ну, обрізки, видно ж так жили хорошо. І, каже, ото поїли те сало, і все. А я ж тут у матері, каже, та як заходилася, вже ж дитина буде. А мати на мене зараз кожух наділа, і пашол до дівчат туди. Кажуть, приводь. Шо ж робить, рожениця, а тут німці. Піч була здорова, дерев'яні кроваті, клопів було повно! А вона тоді каже, що наділа мати жакет, кожух. Холодно тоді було, страшно! І пішли до монашки. Вроді і не далеко ж тут, через 2 хати. Дівчата прийняли роди. Вона там побула, дитину замотали. Ну, всьо, уже розвидняється, пора додому. Вдома на піч дитину покладали і її. А вона ж криклива, каже, була! Хай Бог милує! Ото ж їсти хотіла, а в грудях же нічого не було. Вона ж з неї поносила! А тоді як понападали воші! І матір, і бабу. Та й в дитини малої. Та як начала ж мати кип'ятком. Оце одержу познімаєм, кип'ятком, кип'ятком, позалива. Сюди-туди, помились, опять воші. Де вони тіки і були!

Володимир Павлович: А тоді як було додому прибіг, роззули, по коліна провалився одній ногой. Керасіном розтерли, замотали тряпкою, пройшло. Нема ніде нічо.

Любов Павлівна: Ми до того голодні були, шо колоски збирали. Нам, правда, бабушка, царство їй небесне, дай Бог на тому світі, галушки варила. От добрі були! (З захопленням).

Володимир Павлович: Це вже після німців було, але війна ще йшла. Після роботи на полі нам давали їсти. Варили їжу прямо в степу, в величезних казанах, на хворості. Баба Мардуска в білому халаті варила. Вона варила нам пошти все время кукурудзяну кашу. Отакий котляра, піходь з мискою, отакий черпачара! Як ляпнула, повна миска! Поїли, отдихнули, і на роботу! Раз їсти давали, тільки в обід.

***Інтерв'юер:** Дедушка, наші жінки входили у зв'язок з німцями?*

Володимир Павлович: Була-була! Верка Юменова. В них стояли німці, офіцерня. Вона молода така була, здорова, циганка чорна! Ну, не циганка, казали тіки так. Гуляща була як чортяка! І Лідка Безкровна була. Рижа була, аж красна, зараза! Вона тоже з якимось німцем була. А потім вона поїхала.

***Інтерв'юер:** Сама чи з німцем?*

Володимир Павлович: З німцем, а чи довів він її до Германії, не понятно. Може де бахнув та викинув, а може вона й утікла тоді. Ну, вона не вернулася сюди. А Верка, як кончила школу, теж поїхала десь з дідом і бабою.

Любов Павлівна: А Зінка Шабаниха розказувала, шо прийшов з середньої вулиці дід Аніхват, поліцай, і сказав, щоб вона завтра збиралася й ішла окопи рить за Донець. А як не піде, то корову заберуть. А вона каже: «Я ж плачу, ну яка я там була ще, тільки груди отакі ото, рознесло!». А бабушка їй каже: «Моя онучка, – а матері вже ж не було, мати рано вмерла, батько їх бросив, – іди бо заберуть корову, а шо ж ми тоді будемо робити? Їсти ж нічого буде!». Вбралася утром та й пішла. Прийшла, і забрали їх. Привезли, де вони там окопи риють. А, каже, ввечері як виходили, освіщеніє, і німці грають на акардіоні. А наші як начнуть кидать звітіля ракети! Поїдять та йдуть лягають! А утром один раз надоїло їй тут. «Я, – каже, – встала, уділась, потехеньку-потехеньку, степом-степом, як ото пісня єсть, пішла й пішла». Утречком начало сірить, а дед і баба якісь вийшли там на городі. Спитала в них, як пробратися отуди і туди. А вони кажуть: «Моя дитино, ти дивися, ото там на породу в Ірмінкі. Ото дивися на ту кучу, і так степом-степом йди більше по полю, щоб тебе менше хто замічав». І так вона і дошла. Прийшла додому, постукала, а бабушка: «Хто там? Моя ти онучка, нас же ж повбивають!». Та одказує: «Нічого, бабушка, не повбивають!». А тут як у Германію приходили брать. Бабушка каже: «З окопів прийшла, тепер в Германію».

Володимир Павлович: Туди брали 26 год. І вище.

Любов Павлівна: Не забрали її. Як то вона осталась дома. А Всечку забирали в Германію. Так що ж вона каже: «Ішла колись на берег, іду, несучи бутиль. Кинула, розрізала руку собі. Іду, кров біжить! А тут утро, вже їхали брать в поссовет. Їх звозили сюди. А куди ж? Тут рука страшна. Прийшов, подививсь-подививсь, і оставив її лічіть. Тоді ж на другий раз вона каже: «Пішла на берег, упала в кропиву, викачалась, а воно усе злило, як корь». А прийшла додому, мати як глянула на неї, та каже: «Шо ж ти наробила!». Вони утром опять приходять, як глянули, та й кажуть: «Век, век!», мол короста. І не забрали її так в Германію.

Володимир Павлович: А як Райка Борзаниця казала, їх же троє чи двоє у війну осталось, Микола, Шурка, і третя, не помню як звать. Вони оце були у войну, у Коваленка дві і у Борзів. Дівчата в них були партизанками в війну, а до війни – вчительками. І там три душі, і там – по дві дівчат і хлопці, по дві дівчат і хлопці. І вони всроїлись в Попасну, де передова була. І там здоровий дом був, і там занімали, вони ж не думали, шо там, а їх хто-то пристроїв там у подвалі, подвальне поміщеніє. А зверху німці тут живуть у цьому домі, начальство живе. І коли в нічне время німці оце ж кудись дівалися, а ці дєто були і їх піджали дєто. Коли бомбили, Миколі цьому Борзаниці на правій чи на левій осколком пальці одрубало. А ті ж тікали. А дівчата попригали в люк, а Шурка сильно була товста. А аврал же ж, коли бомбили, свет же ж горить, бачили, шо ж біжать. Хто тікає, а вона заклинилася у люку. Їх там усіх постріляли. У Борзанів ото одна така товста була, а друга не така. У Коваленків худорляві дівчата були. Було, як вчителювали, в шляпках таких чорних ходили, в плащах. Було книжок наберуть і йдуть. Я їх хорошо помню. А то Альошка в їх був. Альошка був льотчиком. Брат Коваленків. І той, як же ж ж (*Задумався*). А цього як, жив із Линниковой тій чорті. Та оце тут жили ж вони, ну, де Вовчок живе зараз, як же, ну де Нюрка! Ну, як же його звали? Альошка, по-моєму. Правильно, Альошка. Це Степан льотчиком був. Це,

етіх, Коваленків, а в тіх ото той, хлопець. І вони грали на скрипках, на струнних усі.

Інтерв'юер: Як закінчилась війна, батько відразу додому повернувся?

Володимир Павлович: Не, не зразу, потому шо, поки не освободили Донбас од німців, аж тоді начали пускати, і то він не скоро приїхав. Після того як получів раненіє на Урал отперли. У нього ж не було ноги. Отут оце вирвано, отут вирвано (*Показує на живіт на груді*), ключиця перебита. Ну у нього на ступні тільки п'ята була і все. Він би каже, воно б живе було, як би я не побіг. Міна розірвалась перед ним. А коли він кинув німець, вона розірвалась і видно осколком ранило. І він як став бігти, переламав. Оце така петрушка. А там як він вже ви здоровів, його послали в колхоз робить, на Уралі. А колхоз який, вони там чурбани якісь, чорти їх знає. Як же він казав, шо вони тоже в бліндажах на чурбаках їздять. Отой, шо їде, і шо баче пісні співає. Був він председателем там. Там одні жєнщїни були, а мужиків немає. Він, бач, в войну негожий, і у тил, у тил помагать. Він, каже, жив там. Як же він називав ціх? Ото як попросять, щоб прийшов до їх, угощали чаєм, так, оце як уже випив раз, другий раз, буде наливать і наливать – пий і пий чай. Чай пили в піалах. Як не хочеш, то ото перекинь її і все. А їдять вони – вівці ото були, мяса не було. Курить не курять. Отакє. І оце, каже, завтра, наприклад, неділя в город треба їхати, каже, цілу гарбу нагрузять на верблюдов. Ну, як же їх, забудь! (*Сердиться*). Ну, отой, шо їде на ішаку, шо баче, те й співає. А вовків, каже скіке! Кабардіно-болкари може, та ні. Літом ходять одіті у теплому і в шапкі. А зимою вони вже тоді по-зімнему ходять, а літом на голу собі понакручують ото понакручують.

Інтерв'юер: Додому батько листи писав?

Володимир Павлович: Да! Каже, шо ходю в воїнкомат, ходю в воєнкомат кажний день. Посилки нам висилав. Каже, як тіки в город їду, заходю в воєнкомат. Додому все просився. Йому: «Подожді немного, подожді!». А тоді чуєм по радіо, шо освободили Донбас. Ну оце ж і Донецьк, це ж Донбас.

Поїхав туди: «Подожді ще неможко». Тоді визвали самі: «Можеш собираться їхати».

Інтерв'юер: *Раді були як повернувся батько?*

Любов Павлівна: Ну а як же! (З захопленням). Він прийшов вечором пізно, ми вже спали. А він постукав у вікно! А ми ж як посхвачувались – раді! (Сміються).

Володимир Павлович: Він як ото повернувся, сторожем робив, в оцьом домі, де магазин. Тут шо, парники були, а там курчата були. я знаю, помідори там як начали різать на семена, сушить. Самі це робили, щоб сіять в колхозі. Ото він там сторожем робив. А тоді як пішов по ступенькам, дійшов до інженера. Ну, завферми.

Інтерв'юер: *Ви після війни не голодували?*

Володимир Павлович: Не. Вже як батько приїхав, тоді не.

Любов Павлівна: Вже ж ми город ото садили, вже ж ми більші стали. Він у Савки трохи поробився, а тоді як забрали його в совхоз, на городні робив він бригадіром. Вже тоді нам лекше і лекше стало. А на свинарнику як він робив бригадіром, так свиней же їм виписували. В нас свині були – по-двоє, по-трое. Корова в нас тоді була. І коні вже були.

Володимир Павлович: А баранів скіки було, Боже мій! (Захоплено). І він приніс барана, здорового такого (Показує) і ми його зарізали, та нехто не їв.

Інтерв'юер: *Чого?*

Володимир Павлович: А мати забракувала: «Це гавно, а не м'ясо» (Сміються).

Любов Павлівна: Воли здорові були. У них роги покручені такі були.

Володимир Павлович: Я і вчів волів. Молоді бички оце ж, холості, повирізані в них яйця. І, було так оце, бригадіром був Мишка Дзюндзя. «Так, ти Володька і ти Володька, беріть любих он бичків, надівайте ярмо, і пашол». «Так а шо чіплять?». «Передне колесо з трактора». Желізне колесо причепим до кильця і пашол. Ідем як нагачі, ідем-ідем-ідем по шляху, по дорозі учіть. Шоб ходили де соба, де сабе. Сабе – лівий, правий – соб називається. От мені нада повернуть на сабе, сюди, на другу до-

рого, кажу: соб-соб-соб-соб, отак паличкою, соб-соб-соб-соб, по нозі, по спині. Потроху, бить не надо, воно ж шалапутне. Соб-соб-соб-соб, ярмо поверта-поверта і той, приостанавлюється, розвернулись, і пішли далі. Тоді раз йшли, а то ж лагерь німецький там був, а в їх була машина, ну, у німців, шо після війни на наших працювали, їхали машиною вони. Лагерь здоровий був, чотири чи п'ять домів двохетажки. Ось ми ідем. Нада ж тобі, мені везти, а Володька Базуня, сів, маленький такий, чорнявий, такий коток був товстий. Доску прив'язали на колесо зверху. Ну, ноги ж болять, ану цілий день виходи. Він каже: «Давай, сідай, ти туди, а я назад буду їхать!» (Сміється). І тіки виїхали, а він, зараза, із калини виїжає, машина стара вже, реве! І, як злякались наші бики. І Володьку як вітром здуло, вони ж дьорнулись. А в мене налігач з рук вирвався і пашол! Думав, все, повбиваються і бики, і все! Було б нам нагоня, тоді ж можна було і посадить! Тоді, качана вкрадеш, три годи. Три качана – три годи. За колоски садили. Три годи давали. Я знаю, он той, шо біля греблі жив, три качани взяв, три годи дали! Одбув три годи, доїхав поїздом, а дочка в Алмазній жила, прийшов же ж, кормили, видно, плохо, прийшов до неї, переночувати, уже ж ніч, наївся, і помер.

Інтерв'юер: *Дідусю, всі німці погані були?*

Володимир Павлович: Німці, я тобі скажу, не то шоб у нас тут були. Ну, поганіх не було, оцей шо був у нас тим, комендантом, так він ето, приїде, а ми садим, так він всігда здоровкався. І був у нас бригадіром тоді із Калинової (Згадує) оце дивись, хотів зразу сказать, Донченко Хведор Васильович, старенький дідок, такий високий. Оце покликають його, побалакають, побалакають. А він каже: «Пан!», – а ця ж рижа з ним сидить на пару, – «ну сьодні одпустить раньше можна?». Благо вона їм переведе: «Можна».

Інтерв'юер: *Рижа – це переводчиця була?*

Володимир Павлович: Да, переводчиця. Це ж та, шо з ним тягалась. А тоді як на другий раз приїде, а ми тіки на півполя. Оце

приїде, поздоровкається, кричить усім: «Здрастуй!». Він трохи балакав по-руськи. Оце приїхав, а ще ж багато, тіки пів поля, ще ж далеко, одійде метрів двадцять вперед, кличе цього ж, бригадіра. Той прийшов, бере палку (німець) у бригадіра, оце намітив: «Оце і век, оце поки і додому тоді!». Ну, ще щоб хоч трошки посадили. Питає: «Зерно есть у вас?». А йому: «Та он осталось трохи». Та він поки намітив, доки і сажаєм. А воно ще й лишне, і пихаєм тоді в кармани. Візьмеш, а сам же боїшся! Та, не дай бог! Та це ж він як уже в'їде!

Любов Павлівна: І німці бувають хороші, і наші бувають противні! Ще хуже німців! Ось як убили того, Андрія. Та казала Галя: «При німцях так не іздівуються над людьми, як ото ви зараз!».

Интерв'юер: Андрія зараз вбили?

Любов Павлівна: Да, оце щас. Три годи вже нема.

Володимир Павлович: Тут наші дуще, хуже були.

Віра Петрівна: Щас жестокіші люди! Хуже люди. І молодьож така!

Володимир Павлович: Робить не хочуть! А тросточка есть у нього. Він ходить с тросточкою. Пожилий такий. С торосточкой. Ще й, зараза, їде та на гармоні чиргикас. Губна гармошка.

Интерв'юер: А Сталін хороший?

Володимир Павлович: Він же не у нас сидів. Він робив правильно!

Віра Петрівна: Він далеко був, та закон хороший був!

Володимир Павлович: Сталін, казали, шо він багато неправильно робе. А ми коли робили, це ж бендерва у шахті, казали: такий, такий Сталін, сякий такий був! (Кривляє). А ми у грузина на участку робили. А він їм: «Шо ти мелеш, Сталін зна, кого прибирать!». Він знав кого прибирать, так шо ти не той! Ото як війна кончилась, а Сталін каже: «Ну шо, братці, давайте ж, начинаєм піднімать усе! Роботу цю всю!». Стали піднімать. Бистрей-бистрей. А він каже: «Качество поже, в колічество, давайте гніть колічество. Як зробимо, тоді будем дивиться, тоді буде качество!». У 45 война, а в 47 карточки отмінив. Усього 2 годи

всього ж. Ти знаєш, кинувся ото той, у Сталіна ж тоже були шестьорки.

Віра Петрівна: Протів його були?

Володимир Павлович: Не, протів його не були!

Віра Петрівна: Були-були!

Володимир Павлович: Каже так: «Йосип Вісаріонович, у нас три міліордера є, три душі». «Как так?». «Та есть!». «Ану давай їх!». Отак визвав він їх, і отак, і отак. Він же ж строгий був, до нього всі на витяжку ходили! «Так, денежки де твої? В якому банку?». «В Швейцарськом банкі!». «Завтра ілі после завтра будеш отчитуваться, щоб в нашом банкі гроші лежали! Усі! І тих, всіх трьох».

Интерв'юер: У кого такі великі гроші були?

Володимир Павлович: Ну, хвамлію не об'являли. Оце у міністрів трьох.

Интерв'юер: А де це ти чув таке?

Володимир Павлович: Та люди так казали. І оце як гроші принесли, і Сталін рішив: «Досвідання, хлопці. Оце виходите в ці двері і виходьте!». І вони як пішли, то вже не вернулись. Прибрав, отак от. А по хліб ходив на Мінжинку. Хліб був по карточках. Жива очірідь була. Пішов хліб брать, і все. Приходимо в магазин, а магазин був на Мінжинкі, прямо де насип був здоровий, скраю. Приходимо: «Ну шо, дівчата, поехали!». І я причипляюсь як лоша. Будка коняча і дві голоблі там. І оце баби запрягаються в оглоблю так, бо коня нема і я ще ззаду причеплюсь. А їздили на завод Карла Маркса. Оце де мост в Первомайкі, завертатъ, була пекарня. Туди згори, гад, будка біжить як скажена, а на гору ж! Приїжджаємо туди, всьо. Ось приїхали, а кажуть: «Підождіть трохи, не допекли ще!». Ну, переждем. Я піду по качегарках полазю. Приходю в качегарку, коли дід Семен, той, Маруськи та Катьки, шо Крошка жив, їх батько кочегаром робе. Сердюк! «Чого ти прийшов сюди?». Я кажу: «Прийхали по хліб». «Ага, ну щас». Пішов, у хвартусі несе, а тоді ж хвартухи були, у хвартусі несе, злепки, ото де через верх лізло, поодламани, приніс він тих злепок. «Бери, їж!». Попробував, а вони гарячі ще ж! Добрі! Повну

будку хліба накладали. На карточках був номер магазину, указано скіки хліба. Тоді так, по порядку. Вони кидають, кидають, а ми ж, це саме, помогаєм подавать. Ото вклада-вклада-вклада, а людей повно! І в магазині, і під магазином. От нас четверо і мати п'ята, по 300 грам давали. Оце 5 у 3-15. Півтора кілограма. Продавиця бере карточку, там цифри написані – ото раз, два, три, чотири, п'ять. Раз, раз, приміром, коліном треба вирізати! Вирізала оце, всьо. Віса були, через віса, здорові такі! А вже як в 47 году школи побросали, начали ремесло одкривать, пішов я на ремесло робить. І, так, 800 грам давали хліба нам. Оце утром 300, в обід 400. І оце тобі всьо! І на ужин нічого не остається. Ми літом додому ходили, а зімой – далеко було. А тоді отмінили шось, по 900 грам почали давати. А раз по 900, значить, так, уром давай мені скіки, це ж комісар наш іде у той, хліборізку. Вона ж ріже і важе, важе, важе. Ото куски ті поважила, а він на розносі приніс. Ото нас 32 барана у групі було. Складе кождому по куску хліба, утрішнього: «Так, кундилі, хто на ужин? По 500 грам давай – кусок здоровий. Хто не йде на ужин, руки підиміть». Ну скіки там, 4 чи 5 чоловік, всьо, остальні ужинать будуть. І, той, нам по куску хліба, всі біжать домой! А раз Сталін, це було як я вже депутатом був, у нас на вулиці. Я не однократно, я разів 4 був! Ну решають оце ж депутати, не то шо щас, по півгода решають, нічого не решуть. Він, два – три дня пройшло, так, ребята, досвідання, по роботах. А дома хай дума, шо ми ото тоді щітали. А грузин приїжа додому, та й каже: «Йосиф Вісаріонович, моім шось тут не наравиться, шо ти сказав». Він каже: «Скока вам нада пульманов?». А той і трубку положив. Отуди, на Север, лобзиком пилять, до тих, шо протів шерсті дули. Та в Грузії, мол, яйця казали здавать і молоко здавать. Так кажуть, Грузія не здавала! Брешуть, здавала і Грузія!

Інтерв'юер: Так при Сталіну краще було жити, ніж зараз?

Володимир Павлович: Конешно, лучше тоді було! *(Із здивуванням)*. Боялися його всі, і дисципліна хороша була!

Любов Павлівна: І на роботу всі холили! Ото як не прийдеш на роботу, то тебе зразу осудять!

Володимир Павлович: Не прийшов один день на роботу – 4 місяці. І я сидів, і он *(Показує на сестру)* сиділа! *(Сміється)*. Ну, я викрутився, а вона обробляла.

Любов Павлівна: Я робила на заводі, на Карла Маркса. Ну, і шо, заробітку немає. Дівчата заробляють, а в мене нема. Поки я була разнорабочей, в мене ж одна ставка була. А як я уже стала на станках робить, то, ну, шо я получаю, три копійки. А шо, хочеться і те, і те купить. А воно ж не получається, ну, і я решила, і Нінка Солодунівська, розщітаться та, мол, підемо чи в совхоз, чи куди. Ну, ладно, розщітаємся. Ну я ж подала завленіє, пішла до начальника ж в кабінет. А він протівний, сука, чи він живий! *(Зі злістю)*. А він, мол, нада отработать дві неділі. А я думаю, я заявленіє написала, віднесла, поклала їм на столі. Ну, не одробила я дві неділі. Просто не пішла на роботу. І мене зразу визивають у міліцію. А дедушка наш *(батько)* був председателем. Ну, я ж приходю додому, і кажу: «Пап, ну, мол, отак і отак, мене у міліцію, мол визивають». А він: «За шо?». А я: «На роботу, мол, не ходю». І поїхали ми з ним. Приїхали в Попасну, в Нарсуд. Заходим, батько ж у перед пішов. Він спрашує: «Шо таке?». А я кажу: «Зароботка, мол, нема. Я ходю і обув рву, а зароботка нема ніякого. Я не вспіваю заробить на обувачку собі». Ладно, із батьком балакав, балакав. А тоді: «Ну, ми направимо тебе у Луганск на дороги, асфальти строїть». А я ж отоді плачу, не можу. А я кажу: «Я туди не поїду, я дороги не знаю». А він: «Тебе одвезуть! Тебе приїдуть і заберуть». Не поїду я нікуда. От прийшли додому, я ж сидю плачу. Батько каже: «Ну шо ж, треба собираться та їхати». А тоді Іван Родоман, Іван Іванович, робив на Альберті в стройцеху, начальником. Батько пішов до його, побалакав, отак і отак. А він каже: «Нехай приходе завтра, хай приходе і побалакаєм, як, шо». Ну, я пішла, направленіє їм отдала. А він подививсь – подививсь, а тоді сказав, ладно, тут нада мусор на Альберті вивозить, попід ка-

ждими хатами, там канал капать. А тоді і тьотка мені як раз попалась, Лідкина мати, Заблудської, і в совхвз чи колхоз ми пішли. Ну, а там дівчатка молоденькі такі, як я, отоді виходили робили. А ми ж із подругою як одроблять. Ну ладнр, сьогодні одне робимо, завтра те робим. Канали риєм там на шось. Ну, ладно. Підходе ж зарплата, пішли, получила раз зарплату.

Інтерв'юер: *Вам за отработки ще й гроші платили?*

Любов Павлівна: Да, платили. А тоді як-то, шо ми прийшли на роботу, а нам кажуть, шо ми уволені, давай домой. Ми з тьоткою Дашкой заходим у контору. «Ідіть получите деньги, вам нащітали там. І по домам». Захом, тьотка Дашка получила, а я (*Пауза*) а мої получили. Родоман, видно, получил, і не сказав нічого. І так, 120 рублів. Це ж він за те, шо мене встроїв. Я й не добивалася. Ну, думаю, слава Богу, хоч одробила. Далеко хоч не послали. Думаю, як пошлють у Луганск, я ж там ніде нічого не знаю.

Володимир Павлович: Да, добре було при Сталіну. Порядок був!

Примітки

1. **Тройцьке** – село Попаснянського району Луганської області.

2. **Красне озеро** – назва місцевості Попаснянського району.

3. **Слобода** – назва місцевості с. Калинове (центральна частина села).

4. **Назарівка** – частина с. Калинове, назва пішла від коваля Назара.

5. **Клешня** – назва частини с. Калинове (у р. Луганка водилися великі раки, від них пішла назва).

6. **Ірмінка** – м. Ірміно Луганської області.

7. **Задальня** – назва частини с. Калинове (пішла від – «за дальньою горою»).

8. **Картинівка** – назва с. Калинове (пішла від – два брати поміщики Кривенки полюбляли грати в карти).

9. **Ями** – м. Сіверськ Артемівського р-ну.

10. **Попасна** – районний центр Луганської області.

Перестіна Зінаїда Іванівна: «Я знаю цю війну, поскільки я вже ж у війну росла»

ЛЮДМИЛА ГАВРЮШЕНКО

Перестіна Зінаїда Іванівна, 1928 р.н., м. Краматорськ, Донецька область, Україна, пенсіонерка. Дата інтерв'ю: вересень 2000 року. Тема: «Історія мого життя».

Інтерв'юер: *Как Вас зовут? Где Вы родились?*

Зінаїда Іванівна: Я Перестіна Зінаїда Іванівна, 28-го года рождения. Мне шас 72 года. Жила в детстве в городе Харькове.

Інтерв'юер: *Родилась тоже в Харькове? Говорите.*

Зінаїда Іванівна: Да. Потом родители приехали в Краматорск. Трідцать... в сороковом году.

Інтерв'юер: *А чего переехали?*

Зінаїда Іванівна: Вот. Ну, переехали. Краматорск був машиностроительный город. На работу.